

Secció oberta

Acte d'homenatge a Joaquim Romaguera i Ramió,
celebrat el 28 de novembre de 2006

per Jaume Guillamet i Lloveras
Professor de la Universitat Pompeu Fabra

Carles José i Solsona
Economista

Josep M. López i Llaví
Crític de cinema

Martí Rom
Enginyer industrial, escriptor i realitzador de cinema

Joaquim Romaguera i Ramió i la Societat Catalana de Comunicació

Joaquim Romaguera i Ramió, l'enyorat amic la memòria del qual honorem avui, ha estat un element important en la creació de la Societat Catalana de Comunicació, en el si de l'Institut d'Estudis Catalans, i la seva encara curta història. N'ha estat, probablement, el més actiu i dedicat dels seus socis.

Va formar part com a vocal de la Comissió Gestora, constituïda l'any 1985 sota el guiatge de Josep Gifreu, que en fou secretari, i va formar part de la Junta de Govern amb el president Josep Maria Casasús (1987, 1988 i 1990), durant els tres períodes de la meua presidència (1991-1996) i encara amb Josep Maria Martí (1997).

Em correspon donar testimoni dels anys de la seva dedicació més intensa, des que formà part el gener de 1990 de la meua candidatura com a vicepresident. Romaguera va desplegar en la seva dedicació a la SCC una quàdruple vocació: institucional, d'investigador del cinema, d'editor i de documentalista.

Pel que es refereix a la vocació institucional, va tenir una actitud militant per a dotar el sector de la comunicació social d'una societat científica que aplegués un àmbit extens, creixent i innovador d'activitat, que enllaça la tradició hemerogràfica i dels estudis locals amb les més noves disciplines industrials i universitàries. Romaguera va culminar aquesta dedicació enllaçant com a vicepresident l'equip que em va fer costat com a president amb el que va crear Josep Maria Martí.

La seva vocació i passió pel cinema fou el motiu principal de la seva dedicació a la Societat, amb el resultat principal de les tres edicions de les Jornades de Recerques Cinematogràfiques, encetades el 1992, que van tenir un alt nivell de participació i els treballs de les quals foren publicats a la revista *Cinematògraf*, nascuda com a òrgan de la Federació Catalana de Cineclubs i represa amb aquest motiu en coedició de la SCC. Una iniciativa menys reeixida, per la resposta desigual que va desvetllar, però important per la seva significació fou l'impuls d'una Coordinadora d'Investigadors de l'Audiovisual de Catalunya.

La vocació editora, que tan excel·lents resultats ja havia donat en la seva activitat professional a l'editorial Gustavo Gili, es concreta en la política de publicacions de la SCC, que Romaguera va gestionar com a vocal de publicacions. Estem parlant de la creació de *Treballs de Comunicació*, revista oficial de la Societat que continua publicant-se des de 1991, però també de *Gazeta*, revista de la qual va aparèixer un sol número l'any 1993, amb les actes de les I Jornades d'Història de la Premsa celebrades l'any anterior, a més de *Cinematògraf*.

També és de Romaguera la iniciativa de publicar un directori de la SCC, del qual hi ha hagut fins ara dues edicions: *Societat Catalana de Comunicació: Història i Directori* (1990) i *Societat Catalana de Comunicació: Història, Estatuts i Directori* (1984-1996). Queda constància en les seves pàgines de la seva vocació documentalista, amb una detallada cronologia de la vida de la SCC, elaborada amb la col·laboració de Josep Maria Figueres i Artigues.

La col·laboració de Joaquim Romaguera en les tasques de la Societat va ser molt activa i generosa, de vegades omnipresent. Recordo el seu entusiasme en la posada en marxa de la Conferència de Girona, l'any 1991, primer objectiu institucional de la nostra junta, així com en els nomenaments com a socis d'honor de tres veterans com Ricard Blasco, Tomàs Mallol i Avel·lí Artís Gener, *Tísner*.

Com que érem del mateix barri, a l'Esquerra de l'Eixample de Barcelona, en acabar les reunions de junta tornàvem plegats a casa en el metro, fins a la parada d'Entença. Més endavant, compartíem una part del trajecte amb Carles José Solsona, que Romaguera portà a la junta. La primera part del viatge acabava sent una continuació de la reunió, perfilant detalls de les idees compartides amb els companys i dels acords presos. Després ens posàvem al dia dels nostres projectes i treballs d'investigació. No parava de sorprendre'm la seva extraordinària capacitat de treball, de curiositat intel·lectual i d'exigència política i moral, que en ocasions fregava un punt d'imtemperància.

Joaquim Romaguera i Ramió ha estat un veritable polígraf, autor d'una obra extensa, variada i essencial en el camp del cinema, la història i la comunicació, com també un company i amic entusiasta, treballador, generós, tossut, insubornable, incondicional, sempre disposat per a emprendre un nou projecte. La seva memòria i exemple ens acompanyaran sempre.

Jaume Guillamet i Lloveras

Record de Joaquim Romaguera

En tots els mars i en totes les batalles

Fa gairebé tres dècades que vaig conèixer Joaquim. Ens aplegà la formació de l'equip que havia de posar en marxa una publicació exclusiva dedicada al cinema en català. El projecte quallà, però tingué una existència efímera. Tot i la fugaç durada de la revista *Pel·lícula* hi hagué prou temps perquè brostés un afecte mutu que no trigà a esdevenir amistat afermançada pels successius contactes que l'atzar, la voluntat o els projectes compartits propiciaren d'aleshores ençà.

Era difícil no coincidir amb Joaquim. En l'àmbit del cinema —i en tants d'altres— fou sempre present en tots els mars i en totes les batalles. Volgué solcar tots els rumbos, sense fer distinció entre grans rutes i petits corrents, i en tots ells s'endinsà amb vehemència, amb entusiasme, amb una minuciositat que l'empenyé a no deixar sense petjar qualsevol indret dels seus itineraris per riscós que en fos l'accés o per aparentment irrellevant que pogués semblar el paratge. El deler investigador de Joaquim no conegué temes menors i a molts d'ells s'abocà amb particular embranzida (cinemes *amateur* i independent, inventiva tecnològica en imatge i so, història del cinema en el marc local, etc.), compartida amb els grans eixos de la seva obra (el cinema català, la salvaguarda del patrimoni cinematogràfic en les seves diferents modalitats, els diccionaris i els catàlegs, etc.) i flanquejada pel seu vessant d'agitador cultural (cineclubs, associacions, articles en nombrosos mitjans de comunicació, entre d'altres) i per la seva immensa passió pels llibres i la música.

En la llunyana presentació d'un llibre de Joan Francesc de Lasa, Xavier Bru de Sala subratllà l'exigència de «moblar el país», de foragitar-ne les buidors tot emplenant-lo d'un mobiliari que, alhora que enriquir-lo i exornar-lo, el fes més entenedor a residents i a visitants. Amb materials tan nobles com diferents, amb paciència i amb saviesa d'artesà de raça, Joaquim —sumant-se a altres iniciatives, encapçalant el seu propi equip o bé escometent la tasca de cap a peus i en solitari— poblà nombroses cambres i un vast ventall d'edificis amb peces utilíssimes per a la coneixença del nostre cinema. Amb la seva absència, ens pertoca ara de continuar apregonant-nos pels diferents viaranyos que transità i també de fer justícia a una obra que no sempre ha tingut el reconeixement i el ressò que meritava. Des del nostre propi territori de recerca continuarem moblant el país, però ens mancarà Joaquim. La seva energia, la seva tenacitat, la seva presència en tots els mars i en totes les batalles.

Salvatge cor, tendresa vellutada

Ens conegué a tots i a tots ens estimà. Sapiguem, en aquesta nit invernal, de l'un confí a l'altre, des del pol tumultuós al castell, des de la multitud a la platja, d'esguards en esguards, forces i sentiments fatigats, cridar-lo i veure'l i acomiadar-lo i, sota les marees i sobre els deserts de neu, seguir les seves idees, les seves alenades, el seu cos, el seu dia.

Arthur Rimbaud

Qui perd un amic, perd un bocí de vida. Per bé que en restin els records, que el foc de les joioses hores compartides continuï espurnejant amb indefallent vigoria, la ferotge certitud de l'absència provoca una fractura irremeiable. Amb la persona volguda se'n va també un testimo-

ni de la nostra existència, un referent, un suport: un valuós fragment del calidoscòpic mirall en què ens esguardem i que, alhora, ens contempla.

Quan remembro aquest segment se'm fa ben palès que, en bona mesura, està vinculat al cinema. Des d'aquell remotencontre en un bar de la Via Laietana per tal de tirar endavant la revista *Pel·lícula* fins a la darrera coincidència en el comitè organitzador de les segones Converses de Cinema Català s'esgranà una tirallonga de col·laboracions, d'intercanvis d'informació, d'intervenció en projectes comuns. Entre aquests darrers, tres tingueren per a mi ben especial relleu. El primer fou el nostre pas per la Fundació Institut del Cinema Català, on coordinàrem la col·lecció «Orphea», sèrie de llibres on era fàcil albirar els nuclis d'interès de Joaquim: el cinema fet a Catalunya, el cinema en català, les petites històries de la nostra cinematografia, el patrimoni cinematogràfic, la inventiva tecnològica en imatge i so en el cinema.

En aquesta casa es desenvolupà el segon nucli de tasques conjuntes. Fou Joaquim qui em proposà d'incorporar-me com a tresorer (ai, el destí dels treballadors de banca!) a la Junta de Govern de la Societat Catalana de Comunicació, on visquérem una etapa, tan duradora com plaent i agradívola, sota el guiatge de Jaume Guillamet, en la majoria del trajecte, i de Josep Maria Martí en la fase final de la nostra estada. Durant aquesta comesa vaig cooperar amb Joaquim en l'organització de les tres Jornades sobre Recerques Cinematogràfiques, que es recolliren en els respectius volums de *Cinematògraf*, publicació que perllongava les edicions que havia iniciat a la seva època a la Federació Catalana de Cineclubs. D'altre costat, des de la SCC, tots dos ens abocàrem a tirar endavant la Coordinadora d'Investigadors de l'Audiovisual de Catalunya, experiència no reeixida, atesa la migrada resposta que aconseguírem.

El darrer bloc té per a mi una significació entranyable, car fou Joaquim qui tingué cura de la producció dels meus tres darrers volums sobre la indústria i el comerç cinematogràfics. En saber que em feia costat, gaudia de la seguretat que les dificultats del meu treball havien finit en col·locar el darrer punt del manuscrit.

Tot i que no em calia resseguir el passat per constatar-ho, en fer-ho corroboro que el cinema esdevingué només l'aglutinant inicial i l'escenari en què es desenvolupà bona part de la nostra relació. En evocar l'afecte i la comprensió mútua, la vel·leïtosa selectivitat de la memòria em retorna gestos, inflexions de la veu, àpats pausats i assossegades sobretauls, el viatge a Tarragona per celebrar les terceres jornades sobre recerques cinematogràfiques, xerrades sobre poesia, converses sobre les qüestions o els problemes que ens encaboriaven, les lentes passejades de retorn vespral a les nostres llars —des del carrer del Carme fins a l'avinguda de Roma— en concloure les juntes de la Societat.

En articles relatius a la seva persona i en les diverses intervencions que es feren en l'homenatge que li reté la Filmoteca de Catalunya es feren ressortir a bastament les seves notables qualitats; en aquesta evocació, però, no vull deixar de subratllar dos trets prou coneguts de Joaquim. D'un costat, la seva capacitat d'obrir camins, de mostrar vies de recerca, de plantejar propostes d'anàlisi, d'encoratjar els investigadors a endinsar-se pels territoris ignots i de redescobrir les àrees pretesament conquerides. No tots tenim la seva titànica capacitat de treball, d'imposar-se reptes monumentals que resolía amb obres encara més gegantines en el seu resultat d'allò que el projecte inicial prefigurava. Seria bo, però, que —des de les capacitats i dels interessos específics d'estudi de cadascú— fruitessin les propostes i els suggeriments de Joaquim i que entre tots poguéssim inscriure, en la seva memòria, el text que Bertolt Brecht ens plantejà en un dels seus poemes:

Va fer propostes.
Nosaltres les vàrem acceptar.
Una inscripció així ens faria
honor a tots plegats.

D'altra banda, el segon tret que sempre m'admirà de Joaquim fou la seva independència, el seu criteri només lligat, sense cap mena de concessió, a les seves conviccions i als seus raonaments. Vaig apreuar el seu cor salvatge. No ho dic pas en al·lusió al llibre de sonets de Carles Riba ni al títol castellà del llargmetratge de David Lynch. De fet, la connexió enllaça amb un parell de versos del trobador occità Guiraut de Bornelh i, sobretot, amb un impressionant poema d'Ausiàs Marc que Raimon musicà i cantà. Joaquim només obeí el seu pensament i la seva consciència, «servint senyor qui jamés fon vassall», i, sense atemorir-se gens ni mica per les conseqüències, digué sempre la seva, allà on fou present o en els seus textos, tocant a tot allò que li desplaqué. D'ell també hauria pogut escriure el poeta de Gandia que «en tot leig fet hagué lo cor salvatge». El cor, però, era embolcallat amb calidesa, amb bonhomia, com a exemplificació del *haiku* que ens deia que:

En un cor salvatge,
la tendresa del vellut

Certament, en perdre Joaquim, hi ha en nosaltres un bocí fragmentat, però en el nostre interior, ben endinsat, continuem percebent el tendre escalf del seu record, seguim escoltant l'indòmit batec del cor salvatge.

Carles José i Solsona

En record d'en Joaquim Romaguera

Cadascú dels que som en aquesta taula ha glossat o glossarà, ben segur, la figura i el record més personal que guarda del que ha estat el nostre amic i company. Però penso que, per mal que encara ens faci la seva absència, no essent ja a cop calent de llur mort, a part de rememorar les vivències que vam compartir amb ell i que mantenim ben vives, paga la pena el que ja anem fent: deixar constància per a la petita o no tan petita història del món de la comunicació al nostre país d'allò de més específic i objectivable que en Joaquim hi ha aportat.

Ho he dit i ho he escrit ja en altres mitjans i en altres actes, però ho vull repetir. En Joaquim Romaguera va fer molta feina, però el que avui em dol més, enllà de la pèrdua de l'amic i el còmplice de tot temps i tot moment, és que n'hi ha quedat molta per fer: molta feina i moltes feines, algunes de començades (com aquesta història del cinema *amateur* a Catalunya, en què només ell es va interessar i que va ser capaç de preparar amb un munt de recerques i de començar-la, i que tant de bo algú tingui el coratge i la voluntat de seguir). I, com aquest, els altres treballs que tenia embastats (com una història del cinema als Països Catalans, que li havia encarregat la revista *El Temps* per publicar en fascicles) i els que es podien coure amb els milers de fitxes, de documents, de retalls de premsa i de testimonis que en Quim havia anat aplegant amb la constància d'una formiga i amb la tossuderia i la fermesa que, quan li calia, podien convertir l'espectador atent de cinema, l'oïdor de música i la persona més sensible, que era, en l'home més dur i exigent.

En Joaquim Romaguera, home de cinema, home de cultura, home d'esquerra i radicalment catalanista, se n'ha anat —se n'ha hagut d'anar— abans d'hora. Algú podria pensar que dir això és un tòpic o un compliment a l'amic, però en el seu cas penso que és del tot just. A més del que el trobaran a faltar la Roser, la seva muller, i els seus fills —vet aquí un dels pocs matrimonis vigents, i vius, entre els amics de la seva generació—, goso afirmar que al nostre país i a la nostra cultura en Joaquim també els faltarà de debò, perquè els podia aportar encara força més. I no és pas que els hagués donat poc.

No és hora ara i aquí —penso— de fer inventari de la seva obra escrita, que sortosament aquesta queda. I per recordar-la n'hi ha prou repassant l'entrada «Romaguera Ramió, Joaquim» (redactada per Xavier Ripoll) del mateix *Diccionari del cinema a Catalunya* que ell dirigí i que, per la divergència entre els interessos de l'editora i l'ambició i la pretensió d'exhaustivitat seva, li comportà segurament més maldecaps que satisfaccions. Però a més de l'obra escrita i del dia a dia familiar, hi ha tot allò que va fer en el pla col·lectiu: la tasca que dugué a terme en el camp del cineclubisme, en l'editorial, en el de les manifestacions cinematogràfiques i jazzístiques, en la promoció de l'associacionisme entre els crítics

i els historiadors del cinema, en aquesta mateixa Societat Catalana de Comunicació... I en el de les polítiques culturals: del Congrés de Cultura Catalana a les Converses del Cinema a Catalunya, a Nacionalistes d'Esquerra, o ben recentment a les aportacions al projecte de Llei de foment de la cinematografia a Catalunya —que va quedar pendent a l'anterior legislatura i que el nou Parlament ha d'aprovar— i al treball continuat que vam compartir al si de la Plataforma per la Llengua, amb aquest objectiu tan difícil que és la normalització del català al cinema i als mitjans audiovisuals.

Vet aquí el que volia deixar palès sobretot en aquest acte: la dimensió ciutadana de la vida i l'obra d'en Joaquim Romaguera. Perquè en Quim no era, no ha estat, un home de partit; però en canvi des de la trinxera cinematogràfica, la cultural i la lingüística es va mantenir sempre a primera línia de combat pel seu país, que és el nostre. I a l'hora de defensar-lo no va tenir pèls a la llengua. Ja ara, a poc més de dos mesos de no ser-hi, els que hi treballàvem conjuntament hem trobat a faltar la seva contundència... És així com, a part del més rigorós historiador del cinema català i del cinema a Catalunya, és de justícia deixar constància que ha estat també i fins al darrer moment un home de fermes conviccions i un lluitador incombustible.

Josep M. López i Llaví

Joaquim Romaguera: un enginyer en el cinema

Fa molt temps i durant prou anys jo odiava el Romaguera. Aleshores un era un jovenet que havia començat a estudiar enginyeria i iniciava les primeres passes cinematogràfiques al Cine Club de l'Escola (aquell CCI). Era el 1972. Pensàvem que estàvem descobrint les Amèriques amb aquells cicles d'Eisenstein (el mític Potemkin), Griffith, Orson Welles... Quan més enlluernats estàvem amb les nostres dèries, sovint hi havia algú que ens deia que feia uns quants anys el mateix Cine Club ja havia fet importants cicles monogràfics dels clàssics. I sempre acabava sortint el nom del Romaguera.

Aviat vam freqüentar les sessions d'aquella Semana Internacional de Cine en Color, única possibilitat que hi havia a Barcelona de veure les pel·lícules d'avançada que es feien al món. S'hi feien rodes de premsa dels realitzadors que venien a presentar els seus treballs. Alguns, que tan sols érem rates de cineclub, intentàvem passar aprofitant que el Romaguera, que era l'encarregat de premsa, estava parlant amb algú. Recordo quan va venir André Delvaux. Jo tenia passió per les seves pel·lícules i no em volia perdre la xerrada. Però aquell dia no hi havia manera de despistar el Romaguera; estava palplantat enmig de la porta. S'acostava el moment de començar i no el feia moure ningú. Quan els

dimonis ja se m'enduien, tot d'una es gira cap al grupet on estava i ens esperona a entrar ràpidament, perquè si no ens perdríem l'inici! No sols hi vaig entrar sinó que, a més, vaig arribar a fer una pregunta (suposo que no gaire interessant) al Delvaux. A partir d'aquell moment el Romaguera ja no em va semblar tan odiós. Tenia una presència que imposava una mica quan no el coneixies prou. Era alt, de tarannà seriós per als que tan sols eren coneguts, i d'opinions fermes i radicals.

Com suposo ha quedat clar, ambdós vam estudiar enginyeria industrial. Ell va dur el Cine Club de l'Escola del 1966 al 1969, quan es feien les sessions a Can Culapi (al carrer Balmes). Després fou el creador del Cine Club Associació d'Enginyers, on hi va estar del 1969 al 1981. D'aquest període són els cicles dels clàssics del cinema mut, cinema d'animació, cinema experimental... A partir del 1982 el vaig heretar amb el meu company, des dels anys de l'Escola, Juan Manuel García Ferrer. Des de fa vint-i-cinc anys hem fet cada any una sessió, un llibre i un vídeo dedicats a personatges de la nostra cultura. El primer fou el Carles Santos i el darrer (2006), la Marta Pessarrodona. Durant aquests anys alguns dels personatges que hem fet van estar proposats per ell. També en aquests anys, de tant en tant, algú et preguntava si hi participava el Romaguera. Ara ja no ens sentíem ofesos, el Joaquim era un bon amic i, a més, era versemblant la seva participació en els nostres treballs.

Durant aquests trenta anys llargs, el Joaquim ha estat un company d'inquietuds cinematogràfiques. Formava part d'aquella gent que sempre hem cregut en el que m'agrada anomenar el «cinema en minúscula», en aquells vessants que s'han anomenat «cinema independent / marginal / alternatiu»... També va participar a la Central del Curt (1974-1982), distribuïdora alternativa cinematogràfica de prou èxit; els dos darrers anys ell en fou el coordinador. Quan vam fer el documental *Un libro es un arma* (Cooperativa de Cinema Alternatiu, 1975), sobre els atemptats a entitats culturals per l'extrema dreta, vam entrevistar-lo a la llibreria Viceversa, on treballava i que havia patit un intent d'incendi. A l'homenatge que se li va fer el passat 5 d'octubre a la Filmoteca de la Generalitat es va projectar aquesta seqüència. Amb ell també vaig anar a les Xornadas do Cine a Orense (gener de 1976), i ell fou el promotor de la declaració dels «cinemes nacionals». No feia ni dos mesos que Franco havia mort.

En aquells anys molts de nosaltres estàvem aprenent a escriure en català. Quan des de la Central del Curt o el seu entorn necessitàvem que algú revisés algun text li ho demanàvem a ell. Com que a més tenia una veu agradable, també a vegades era ell qui posava la veu en off d'alguna de les nostres produccions, per exemple el Noticiari núm. 3 de la Cooperativa de Cinema Alternatiu: *El Born* (1977).

La seva passió pel «cinema en minúscula» era tan àmplia que defensava com a interessants alguns realitzadors de «cinema *amateur*». Nosaltres l'enviàvem afectuosament a dida. Pensàvem que tan sols eren «pràctiques burgeses» (de fabricants del tèxtil de Terrassa o Sabadell). Tanta era la passió per les coses que estimava que, amb el pas del temps, jo també he gaudit d'algunes d'aquelles pel·lícules.

Tots aquests vessants quedaven reflectits a la sèrie *Crònica d'una mirada* (TV3, 2003), de la qual ell fou l'assessor cinematogràfic. I juntament amb Llorenç Soler (també vell company de la Central del Curt), han pogut finalment editar aquell somni que és el llibre *Historia crítica y documentada del cine independiente en España (1955-1975)*. En aquella presentació del llibre a la Filmoteca (4 de juliol), el Joaquim va citar les persones que havien participat en aquell context i que ja no hi eren, l'últim, el Joaquim Jordà. Aleshores no ens vam adonar del peculiar to en què ho va fer. Després, en el sopar va estar (entre els amics) tan divertit com sempre, ens explicava amb detall el treball immens que li havia suposat elaborar el llibre *Història del cinema a Girona i comarques* (2004), fent una recerca exhaustiva poble per poble de tots els seus vessants: realitzadors, cineclubs, empresaris de locals, projeccionistes... Ara la seva passió es dirigia bàsicament al projecte que tenia entre mans, un llibre sobre el cinema *amateur* a Catalunya, que li havia encarregat la Filmoteca. Pocs dies abans, a la revetlla de Sant Joan, la seva dona, la Roser, ens havia comentat que el Joaquim tenia últimament una tosseta que no li agradava gens. Aquell dia sopant, després de la Filmoteca, vam saber que estava a punt d'anar al metge. No ens vam preocupar, aparentment se'l veia ple de vida i il·lusions. Fou l'inici del desastre. Unes setmanes després, quan tot ja s'havia desencadenat, em va dir que s'havia comprat uns quants DVD dels còmics del cinema mut (Chaplin, Buster Keaton...). L'ajudava a superar el mal tràngol. Tot fou tan ràpid fins al 6 de setembre!

Des de fa anys que teníem una relació més enllà del cinema. Anàvem, amb els amics, a la casa d'Allela o venien a Sant Cugat. També havia gaudit del meu Mont-roig de Joan Miró. Aquestes trobades no sempre eren «pacífiques». Aquell llibre que deia què fem cada any al Cine Club Associació d'Enginyers tenim el costum de presentar-lo a mitjan desembre i un parell de setmanes després tocava veure'ns la nit de Cap d'Any. Jo ja patia. El Joaquim probablement em renyaria afectuosament per alguna errada que hi hauria trobat. Era molt exigent i aquest tarannà seu ens esperonava. La seva metodologia de treball (organitzat i exhaustiu) devia tenir l'origen en aquella carrera d'enginyeria.

El meu company García Ferrer va publicar en el butlletí intern del Col·legi d'Enginyers (*Fulls Informatius*, febrer de 1990) un text titulat «L'enginyer i el cinema», on evidentment citava Joaquim Romaguera en un lloc important. A més, García Ferrer explicava que «la meva mare va

ser clara... *Tu estudia enginyers, i després faràs el que voldràs*»; sempre hi hauria una porta oberta al cinema. El Juan Manuel o jo mateix ens guanyem les garrofes treballant de vuit del matí a sis de la tarda fent, més o menys, d'enginyers i després participem d'alguna manera en el camp de l'audiovisual. El Joaquim va fer *el que va voler* pràcticament tota la seva vida i del matí fins a la nit: estimar i estudiar el CINEMA.

Martí Rom